

Kielikylypyoppilaat lähisukukielen äärellä – kuinka luontuu tanskan lukeminen?

Suomalaisten kielitaidon ja sen myötä kansallisen kielivarannon kapenemisesta on oltu maassamme huolissaan jo pitkään. Esittelen tässä artikkelissa pilottitutkimustani, jossa 15-vuotiaat kielikylypyoppilaat yhtäältä arvioivat omaa kykyään ymmärtää tanskankielistä tekstiä, toisaalta osoittavat sen vastaamalla sisältökysymyksiin. Kielikylypyä ei ole aiemmin tutkittu tältä kannalta, mutta tulokset viittaavat siihen, että kielikylypyoppilailla on piilevää kielitaitoa, jota ei ole tultu ajatelleeksi – kaikkein vähiten luultavasti oppilaat itse.

Julkaistu: 8. syyskuuta 2021 | Kirjoittanut: Eeva-Liisa Nyqvist

Skandinaaviset kielet ruotsi, norja ja tanska muistuttavat maantieteellisistä ja historiallisista syistä toisiaan hyvin paljon sekä sanastoltaan että rakenteeltaan. Kielten samankaltaisuus on myös keskeinen osa pohjoismaista identiteettiä. Ihanteena on, että ruotsin- norjan- ja tanskankieliset käyttävät kukin omaa kieltään keskinäisessä kommunikoinnissaan, kenties pienin muokkauksin. Ihanteesta huolimatta viime vuosikymmeninä on kuitenkin nähty merkkejä keskinäisen ymmärryksen heikkenemisestä (Delsing & Lundin Åkesson 2005, Gooskens 2006, Pohjoismaiden ministerineuvosto 2021), ja tämä ihanne on todettu haastavaksi toisen kielen oppijoille. Börestam (2011) on kuitenkin todennut, ettei skandinaavista kieltä toisena kielenä puhuvillakaan ole absoluuttista estettä oppia ymmärtämään muitakin skandinaavisia kieliä omaksumansa kielen kautta.

Myötäsyttyinen kyky ymmärtää kieltä, jota ei ole varsinaisesti opiskellut, mutta joka muistuttaa aiemmin opittuja kieliä on osa inhimillistä kielikykyä (Gooskens & Swarte 2017). Doyé (2004) luettelee yhdeksän eri tiedon alalajia, joita kielenkäyttäjät hyödyntävät pyrkiessään ymmärtämään kieltä, joka muistuttaa hänen osaamiaan kieliä. Näistä viisi (pragmaattinen, graafinen, fonologinen, kieliopillinen ja sanastollinen) ovat kielellisiä, eli kyse on hyvin monipuolisesta ongelmanratkaisusta. Tutkimusten mukaan lähisukukielelle ”altistuminen” on ymmärryskyvyn kehittymisen kannalta olennaista (Frinsel ym. 2015), mutta jo hyvin vähäisen altistuksen on havaittu vaikuttavan ymmärryskykyyn positiivisesti (Gooskens & Swarte 2017).

Lähisukukielten keskinäistä ymmärrettävyyttä on tutkittu myös muissa kuin skandinaavisissa kielissä, mutta useita kielipareja vertaavissa tutkimuksissa tanska-ruotsi erottuu yleensä parina, jossa kielenpuhujat ymmärtävät toisiaan korkealla tasolla varsinkin, kun on kyse kirjoitetusta kielestä (Frinsel ym. 2015, Gooskens & Swarte 2017): erään tutkimuksen mukaan tanskalaiset ymmärtävät lukemastaan ruotsinkielisestä tekstistä yli 85 % ja ruotsalaiset tanskasta jokseenkin yhtä paljon. Vastaavasti tanskalaiset ymmärtävät puhutusta ruotsista noin 75 % ja ruotsalaiset puhutusta tanskasta noin 60 % (Frinsel ym. 2015). Pohjoismaisen ministerineuvoston tuore raportti (2021) kertoo myös lähes kaikkien suomenkielisten nuorten pitävän tanskaa vaikeana ymmärtää.

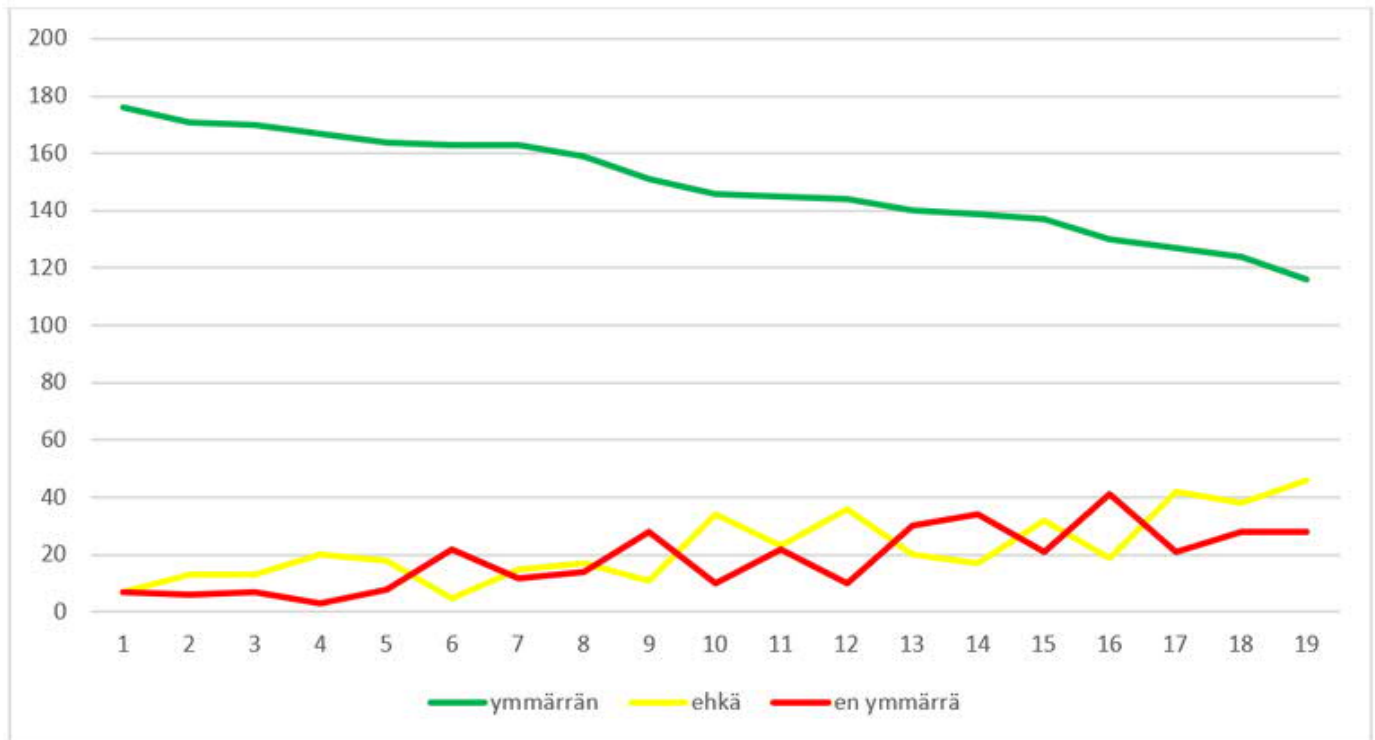
Tutkimuksen toteutus

Tutkimukseeni osallistui 19 eteläsuomalaisista peruskoulun 9. luokan oppilasta, jotka ovat oppineet ruotsia kielikylvyssä ennen kaikkea kommunikaation kautta keskimäärin 4–5 vuoden iästä alkaen. Heidän taitotasonsa on heidän ruotsinopettajansa mukaan B1–B2. He vastasivat lyhyeen taustakyselyyn arjessa käyttämistään kielistä ja lukivat 344 sanan mittaisen Lego-palikoita käsittelevän tanskankielisen tekstin, jonka vaatavuustaso oli A2+. Tekstissä on 171 lekseemiä (abstrakti käsite, joka kattaa yksittäisen sanan kaikki muodot, vrt. sanakirjan hakusana, esim. *få*), jotka reaalistuvat 190 sananmuotona (lekseemin konkreettinen muoto, esim. *få, får, fick, fått*).

Tutkin tutkimushenkilöiden tanskan ymmärrystä kahdesta näkökulmasta. Halusin ensinnäkin selvittää, kuinka hyvin he itse kokevat ymmärtävänsä tekstin. Tässä itsearviointinnissa käytin perinteisen liikennevalometodin muunnosta. Metodia on perinteisesti käytetty Pohjoismaissa lähisukukielten opetuksessa, jolloin oppilaat ovat merkinneet vihreällä lähisukukielen sanat, joilla on sama merkitys ja muoto kuin heidän omassa kielessään, keltaisella ne, joilla on sama merkitys mutta eri muoto ja punaisella ne, jotka poikkeavat täysin heidän äidinkielestään (Henriksen 2018). Omassa variaatiossani pyysin tutkimushenkilöitä merkitsemään vihreällä sanat, jotka he uskoivat ymmärtävänsä, keltaisella ne, joista he olivat epävarmoja, ja punaisella sanat, joita he eivät ymmärtäneet lainkaan. Tutkimuksessa käytetty teksti ei sisältänyt ns. ”petollisia ystäviä” eli sanoja, jotka näyttävät molemmissa kielissä samalta, mutta tarkoittavat eri asioita (esim. sanan *by* merkitys on ruotsissa ’kylä’ ja tanskassa ’kaupunki’). Laskelmani eri värein merkityistä sanoista perustuvat sananmuotoihin, koska halusin tutkia sanojen eri taivutusmuotoja erikseen. Toiseksi pyysin heitä vastaamaan suomeksi kolmeen sisältökysymykseen, jotka testaavat heidän todellista tekstinymmärrystään.

Itsearviointi ja sisältökysymykset

Kaikki tutkimushenkilöt kertoivat puhuvansa kotonaan vain suomea, jonka lisäksi he käyttävät päivittäin ruotsia ja englantia. Lähes 90 % arvioi sekä ruotsin- että englannintaitonsa hyväksi tai erinomaiseksi. Hieman yli puolet heistä (53 %) kertoi myös lukeneensa joskus kirjoitettua tanskaa. Alla oleva diagrammi tiivistää heidän omat käsityksensä kyvystään ymmärtää tanskankielistä tekstiä:

Diagrammi 1. Tutkimushenkilöiden itsearviointi kyvystään ymmärtää tanskankielistä tekstiä.

Diagrammi osoittaa yksilöllisiä eroja informanttien välillä, mutta kaikki ovat merkinneet suurimman osan sanoista vihreällä (116–176 sanaa, mediaani 146): keltaisten sanojen määrä on 5–46 (mediaani 19) ja punaisten 3–41 (mediaani 21). Kaikki tutkimushenkilöt ovat merkinneet samat 63 sanamuotoa vihreällä. Näillä sanoilla on joko yhteinen germaaninen alkuperä (esim. *blive, få, komme, kunne, fem, flytte, medlemmer, nettet*), tai ne on lainattu molempiin kieliin samasta lähdekielestä (*eksempel, gratis*). Ortografiset erot kielten välillä ovat näissä sanoissa tavallisesti minimaalisia, ja saman lekseemin eri muodot (esim. *få, får, fikk*) on merkitty vihreällä. Useimmiten keltaisella merkityt sanat puolestaan poikkeavat jonkin verran tai paljonkin ruotsin vastaavista sanoista (esim. *vand, mand, meget, leje*). Koska enemmistö on kuitenkin merkinnyt sanat keltaisella, konteksti lienee auttanut saavuttamaan käsityksen sanojen merkityksestä, vaikka keltaisen värin valinta ilmentääkin epävarmuutta. Kontekstin kannalta mielenkiintoinen sana on myös *englaenderen*, joka poikkeaa varsin paljon ruotsin vastaavasta sanasta (*engelsmannen*), mutta esiintyy nominaalilausekkeessa *englaenderen James May*, mikä auttaa päättelyssä ja lienee syy siihen, että 14 tutkimushenkilöä on merkinnyt sanan vihreällä värillä.

Itsearviointinnissa suurimmaksi ongelmaksi osoittautuvat tanskan lukusanat, jotka poikkeavat ruotsin ja norjan vastaavista kahdella tavalla: ensinnäkin kahtakymmentä suuremmissa luvuissa ykköset tulevat ennen kymmeniä kuten saksassa (esim. *en og tyve, '21'*). Lisäksi kymmenluvut viidestäkymmenestä eteenpäin muodostetaan kahdenkymmenen kappaleen kokonaisuuksien pohjalta. Niinpä 50 on tanskaksi *halvtreds* eli 2,5x20 ja 90 *halvfems* eli 4,5x20 (Skolverket 2021). Yhteispohjoismainen kommunikaatio-opas (Grünbaum & Reuter 2014) suosittelee tanskalaisille omakielisten lukusanojen korvaamista pohjoismaisissa kielenkäyttötilanteissa ruotsin ja norjan vastaavilla, helpommilla ilmauksilla. Tutkimushenkilöiden lukemassa tekstissä esiintyvät lukusanat *femoghalvfjerds* (75) ja *halvfems* (90), ja kymmenen tutkimushenkilöä on

merkinnyt molemmat punaisella. Lukusana *tredive* (30) puolestaan on merkitty 11 paperissa keltaisella, koska se muistuttaa jonkin verran vastaavaa ruotsin sanaa: kuitenkin vain kaksi tutkimushenkilöä on merkinnyt sanan vihreällä, eli on uskonut varmasti ymmärtävänsä sen.

Tutkimushenkilöt vastasivat lisäksi kolmeen sisältökysymykseen, jotka mittasivat, missä määrin he todella ymmärtävät lukemaansa. Vastausten maksimipistemääräksi muodostui 5 ja mediaaniksi 4. Useampi kuin kaksi kolmesta tutkimushenkilöstä sai kysymyksistä vähintään 4 pistettä, ja vain puolet heistä oli nähnyt tanskankielistä tekstiä ennen testiä. Mielenkiintoista on, että viidestä täydet viisi pistettä saaneesta tutkimushenkilöstä kolme ei ollut lukenut tanskaa aikaisemmin. Informanttimäärät ovat niin pieniä, ettei pitkälle meneviä johtopäätöksiä aiemman kokemuksen roolista voi tehdä, mutta tulokset viittaavat siihen, että tämäntyyppisestä tehtävästä voi selviytyä hyvin pelkällä vankalla ruotsintaidollakin, ilman aiempaa kokemusta tanskan kielestä. Sisältökysymysten vastauksille on myös ominaista, etteivät ne ole juuri koskaan varsinaisesti virheellisiä: jos tutkimushenkilö ei ole saanut vastauksestaan täysiä pisteitä, se johtuu pikemminkin vastauksen puutteellisuudesta kuin siitä, ettei hän olisi lainkaan ymmärtänyt lukemaansa.

Tutkimushenkilöt saivat lopuksi kommentoida tehtävän vaikeusastetta ja kommentoida sitä vapaasti. Enemmistö (14) piti tehtävää melko helppona ja 4 helppona. He kommentoivat tehtävän olleen hauskaa vaihtelua ja olivat yllättyneitä siitä, kuinka helppoa lukeminen oli ja kuinka paljon kirjoitettu tanska muistutti ruotsia.

Lopuksi

Vaikka noin puolet tutkimushenkilöistäni ei ollut aiemmin lukenut tanskankielistä tekstiä, enemmistö heistä on merkinnyt useimmat tekstin sanat vihreällä, eli he kokivat ymmärtävänsä lukemansa. Heidän vastauksensa sisältökysymyksiin osoittavat myös heidän todella ymmärtävän tekstin keskeisimmän sisällön. Tässä mielessä tulokset ovat samansuuntaisia kuin aiemmissa tutkimuksissa (Frinsel ym. 2015), joiden mukaan kirjoitettu tanska ei ole erityisen vaikeaa, jos lukijalla on vankka ruotsin kielen taito, kuten kielikylypyoppilaillla on.

Lupaavien tulosten vuoksi olisi kiinnostavaa tutkia kielikylypyoppilaiden ja muidenkin ruotsinoppijoiden kykyä ymmärtää muitakin pohjoismaisia kieliä kuin tanskaa sekä kirjallisena että puhuttuna, ja auttaa opettajia kehittämään ruotsinopetusta tältäkin kannalta: nykyiset *Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet* (Opetushallitus 2014) suomenkielisille kouluille eivät tällä hetkellä lainkaan mainitse pohjoismaisia naapurikieliä. Naapurikieliin tutustuminen voisi innostaa opiskelijoita hakeutumaan myöhemmin opiskelijavaihtoon ja töihin Pohjoismaihin ja tätä kautta syventää pohjoismaista yhteistyötä. Lähisukukieliin tutustumisella voi parhaimmallaan olla voimaannuttava vaikutus, kun kielenoppija huomaa aikaisemman tiedon avulla selviytyvänsä uudesta tilanteesta kielellä, jota hän ei ”virallisesti” osaa. Tällainen positiivinen kokemus voi myös lisätä kiinnostusta ruotsin kieltä kohtaan.

FT Eeva-Liisa Nyqvist toimii pohjoismaisten kielten post doc -tutkijana Helsingin yliopistossa.

Lähteet

Börestam, U. 2011. Språkbytare och språktänjare. Nordisk språkgemenskap ur andraspråksperspektiv. *Sprog i Norden* 2011: 83–108.

Delsing, L-O. & Lundin Åkesson, K. 2005. Håller språket ihop Norden? En forskningsrapport om ungdomars förståelse av danska, svenska och norska. Kööpenhamina: Pohjoismainen ministerineuvosto.

Doyé, P. 2004. A methodological framework for the teaching of intercomprehension. *Language Learning Journal* 30: 59–68.

Frinsel, F., Kingma, A. Gooskens, C. & Swarte, F. 2015. Predicting the asymmetric intelligibility between spoken Danish and Swedish using conditional entropy. *Tijdschrift voor Skandinavistiek* 34(2): 120-138.

Gooskens, C. 2006. Hvad forstår unge svenskere og nordmænd bedst – engelsk eller dansk? *Tidsskrift for sprogforskning* 4(1–2): 221–244.

Gooskens, C. & Swarte, F. 2017. Linguistic and extra-linguistic predictors of mutual intelligibility between Germanic languages. *Nordic Journal of Linguistics* 40(2): 123–147.

Grünbaum, C. & Reuter, M. 2013. Att förstå varandra i Norden - språkråd för nordbor i nordiskt samarbete. Neljäs painos. Kööpenhamina: Pohjoismainen ministerineuvosto.

Henriksen, T. 2018. Norden i skolen.

<https://nordeniskolen.org/da/aktivitetsforslag/trafiklysmetoden/>

(<https://nordeniskolen.org/da/aktivitetsforslag/trafiklysmetoden/>) Luettu 18.9.2020.

Skolverket 2021. <https://www.skolverket.se/skolutveckling/inspiration-och-stod-i-arbetet/stod-i-arbetet/gransprak-danska-rakneord> (<https://www.skolverket.se/skolutveckling/inspiration-och-stod-i-arbetet/stod-i-arbetet/gransprak-danska-rakneord>). Luettu 4.6.2021

Opetushallitus 2014. Perusopetuksen opetussuunitelman perusteet 2014. Helsinki: Opetushallitus. <https://www.oph.fi/sv/utbildning-och-examina/grunderna-laroplanen-den-grundlaggande-utbildningen> (<https://www.oph.fi/sv/utbildning-och-examina/grunderna-laroplanen-den-grundlaggande-utbildningen>)

Pohjoismainen ministerineuvosto 2021. Onko pohjoismaista kieliyhteyttä olemassa? Kööpenhamina: Pohjoismainen ministerineuvosto.

Artikkeliin viittaaminen

Nyqvist, E.-L. (2021). Kielikylpyoppilaat lähisukukielen äärellä – kuinka luontuu tanskan lukeminen? *Kieli, koulutus ja yhteiskunta*, 12(4). Saatavilla: [https://www.kieliverkosto.fi/fi/journals/kieli-koulutus-ja-yhteiskunta-12\(4\)-saatavilla](https://www.kieliverkosto.fi/fi/journals/kieli-koulutus-ja-yhteiskunta-12(4)-saatavilla)

yhteiskunta-syyskuu-2021/kielikylpyoppilaat-lahisukukielen-aarella-kuinka-luontuu-tanskan-lukeminen
(<https://www.kieliverkosto.fi/fi/journals/kieli-koulutus-ja-yhteiskunta-syyskuu-2021/kielikylpyoppilaat-lahisukukielen-aarella-kuinka-luontuu-tanskan-lukeminen>)